

Navnet 'bindingsværk'

Af Søren Vadstrup
August 2020

Navnet 'bindingsværk' har sin forklaring i ordet *binde* = 'sammenføje' (Ordbog over det danske Sprog - ODS), med afledningen at *afbinde* = 'tildanne og foreløbigt samle en trækonstruktion, på en *afbindingsplads*, før selve rejsningen' (ODS).

Navnet 'bindingsværk' indikerer derfor, at der er tale om en tømret bygning, der er konstrueret som et samlesæt. Konstruktionen og navnet har uden tvivl baggrund i *'de vandrende landsbyer'* i jernalderen, hvor bygningerne skulle kunne skilles ad og flyttes til en ny placering af landsbyen cirka hvert 150. år.

Dette understøttes af, at de fleste af de navne og fagudtryk, der indgår i bindingsværkets konstruktioner, den dag i dag, beskriver *tidsbegrænsede handlinger*. Hvis man 'binder' noget sammen, eller binder et dyr, oven i købet med 'bånd' eller en 'rem', er det for at kunne binde det op igen, og det samme gælder at 'stille' noget. Så er det for at komme og fjerne det senere. Ordet 'løsholt' taler også for sig selv.

Det er også ret tankevækkende, at de fleste navne på delene i et dansk bindingsværkshus, jf. herunder, i følge 'Ordbog over det danske Sprog' går tilbage til de 'norrøne' og oldnordiske sprog, som man brugte i Norden i perioden 800-1350, men naturligvis også meget længe før - og ikke det tyske/germanske sprog.

Binde = *binda* (indgår i navnet 'bindingsværk') = fæstne, fæste, holde fast, sammenføje

Bånd = *band* (indgår i 'sidebånd', 'skråbånd') = binde sammen, fastholde

Rem = *reim* (indgår i 'fodrem', 'tagrem') = binde sammen, fæste

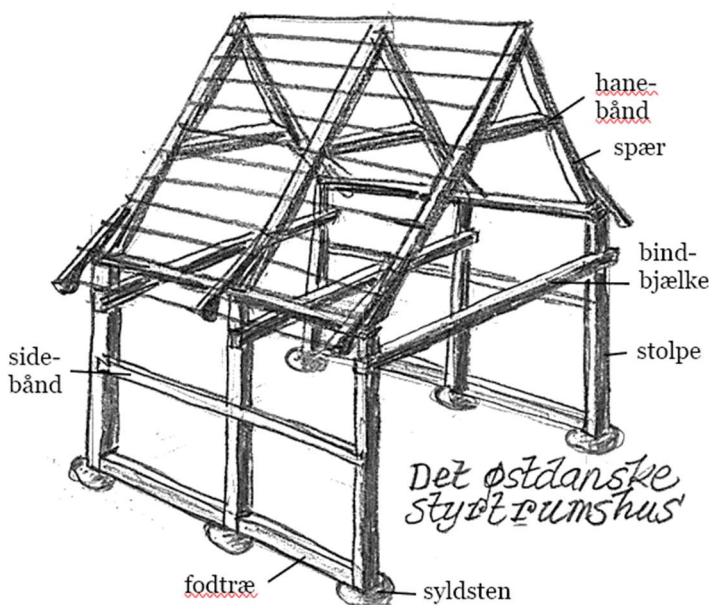
Bjælke = *bialki, balk* (indgår i 'bjælke', 'bindbjælke') = bjælke

Stolpe = *stolpi* (indgår i 'stolpe') = stille (noget lodret op)

Spær = *spjorr, sparr* (indgår i 'spær') = lanse, langt stykke tømmer, mindre end en bjælke

Holt = *holt* (indgår i 'løsholt') = opr. 'skov' (på norrønt), men gennem tysk 'holtz' = træ, planke

Tavl = *tafla* betyder at opdele markerne i smalle agerstrimler (tavl), hvorfra ordet er overført til de lerklinede felter mellem bindingsværket. Ordet *tavle* stammer fra latin *tavola* = bord/bræt/tavle.

Det **østdanske/sjællandske** landbindingsværkshus i styrtrumskonstruktion fra før ca. 1800, ser ikke ud som et 'normalt' dansk bindingsværkshus.

Stolperne står på sten, og ikke på en fodrem. Evt. med nogle 'løse' stykker fodtømmer (fodtræ) imellem.

Stolperne er ikke bundet sammen med løsholter, men med meget spinkle vandrette 'sidebånd', der er bladet på, enten udvendigt eller indvendigt.

I det hele taget findes der ingen tapsamlinger på bindingsværket, men fortrinsvis bladsamlinger eller kæmninger (her kaldt skramninger eller glamninger). Det gælder f.eks. bindbjælkerne og tagremmen.

Spærene sidder ned over tagremmen med en 'klo' (se denne), der ikke er fæstnet yderligere med nagler eller dyvler. Kun tyngkekræften.

Bindingsværk på tysk, hollandsk, engelsk, svensk og baltisk

Det tyske ord for bindingsværk er *Fachwerk*, i betydningen gentagende, ens elementer, adskilt med to lodrette stolper = et fag. På svensk hedder det *korsvirke*. Begge udtryk beskriver konstruktionen *set ude-fra*, og ikke som på dansk, der tydeligt beskriver, hvordan selve *processen*, i at udføre bindingsværket, forløber, nemlig at det skal 'bindes' og derefter 'afbindes' (skilles ad), for at blive flyttet og endeligt rejst.

Det hollandske ord for et bindingsværkshus, *betimmerde huis*, beskriver selve håndværket, et 'tømret' hus, men ikke det særlige i selve processen. På engelsk kombinerer man interessant nok de to udtryk, idet et bindingsværkshus både kan hedde et *timber frame house* og et *timbered*, eller mest almindeligt, *half timbered house*. Altså henholdsvis et hus bestående af 'rammeverk' af tømmer, som på tysk, eller et 'tømret hus', som på hollandsk. Igen kan det konstateres, at det danske udtryk repræsenterer en langt mere grundlæggende beskrivelse af husets håndværksmæssige proces og tilblivelse. Et 'tømret' hus kan ret beset have mange forskellige konstruktioner.

Også i østersøområdet og de baltiske lande, hvor det generelt formodes, at visse elementer i det danske købstadsbindingsværk fra 1500-, 1600 og 1700-tallet, stamme fra, er de benyttede fagudtryk for denne byggeteknik rent beskrivende, i forhold til bygningernes *udseende*, ligesom på tysk, svensk, hollandsk og engelsk: På lettisk: *Mezains = af træ*, på lithauisk: *Medinis = af træ*, på estisk: *puitlaastplaatidepoolt = rammer af tømmer* og på polsk: *mur pruskiego = preussisk mur/væg*. Det er derfor næppe i de Baltiske lande, og slet ikke i Polen, vi skal søge efter rødderne til de danske bindingsværkstraditioner, hverken udtryksmæssigt eller håndværksmæssigt.

Bindingsværks-bøger

Udtrykket 'bindingsværk' er nævnt første gang på dansk i Chr. VI's bibel fra 1738 og hos Ludvig Holberg (Jeppe på Bjerget) i 1740-erne. Men bindingsværk er først forklaret rent teknisk og detaljeret i J. D. Herholdt's bog: *Vejledning i husbygningskunst* fra 1875 (side 77), men her primært med henblik på de indvendige vægge i bindingsværk, der findes i tidens moderne etagehusbyggeri – med grundmurede gade-facader og gårdsider. Skillevæggenes bindingsværk er imidlertid stort set samlet med de klassiske bindingsværkssamlinger, der gennemgås detaljeret i tekst og tegning.

I efterfølgeren, J. E. Gnudtzmann's: *Lærebog i Husbygning* fra 1888, bringes der en yderligere uddybning af bl.a. udmuret bindingsværk i ydermure samt processen i at *afbinde* dette. Men på dette tidspunkt sang det traditionelle danske bindingsværksbyggeri i virkeligheden 'på allersidste vers' – bort set fra endnu et nyt fænomen for denne tid, der gennemgås grundigt af Gnudtzmann: *Planke- og bræddebeklædt bindingsværk*, d.v.s. træhuse, med mere eller mindre 'skjult' bindingsværk i væggene.

Den næste danske fagbogsforfatter var ingen ringere end *Giovannino Hermann Oscar Rantzov von Huth*, tegnelærer ved 'Det Tekniske Selskabs Skole' i København, der i 1896 udgav en meget flot og detaljeret, men relativt tynd, kun 38 sider, bog om 'Træforbindelser for planker, brædder og tømmer samlede og ordnede'. Man kan se at samtlige tømmerbøger siden da, har enten kopieret eller brugt denne som forbillede, de fleste uden at nævne 'kildematerialer' – måske fordi von Huth også bruger tyske og svenske bøger som forbilleder.

I årene 1912 – 1944 udkom der derimod påfaldende mange bøger om træ og tømmerarbejde i Danmark, hvoraf de fleste også kommer ind på bindingsværk – se næste side:

- Thaulow, E.: *Træ og træets bearbejdning*. Forelæsninger på den Polytekniske Lærestanstalt. Kbh. 1912
- Hoff, A. C.: *Alm. Husbygningskunst IV. Husbygningskonstruktioner*. København 1918.
- Kristiansen, Kaare: *Husbygningslære. Bind 1-2. Bind II: Tømmerarbejde*. København 1920.
- Suenson, E.: *Byggematerialer. 2^{det} Bind: Træ, Plantestoffer, Varme- og lydisolering*. (2. Udgave 1922)
- Rasmussen, Daniel: *Husbygning*. Odense 1929.
- Jensen, Chr. Axel: *Dansk bindingsværk i renæssancetiden. Dets forhistorie, teknik og dekoration*. 1933.
- Jørgensen, Axel G.: *Materialelære for tekniske Aftenskoler. For Tømmer- og Snedkerlærlinge*. Kbh. 1936.
- Clemmensen, Mogens: *BULHUSE. Studier over gammel dansk træbygningskunst*. København 1937
- Kristensen, Eske: *Tømmerarbejde. I: Gregor Paulsson (red.): Tømmer- og Bygningssnedkerarbejde*. 1940.
- Steensberg, Axel: *Gamle Danske Bøndergaard*. København 1943.
- Engquist, Hans Henrik; *Læsø Byggeskik*. Fra Nationalmuseets arbejdsmark, 1944.

Ikke mindst Kaare Kristiansens, Daniel Rasmussens og Eske Kristensen bøger er temmelig grundige, hvad træmaterialerne og den håndværksmæssige udførelse for bl.a. bindingsværk angår – og oven i købet forsynet med meget smukke og præcise tegninger, 'lånt' fra von Huth.

'Teknisk Haandbog for Tømrere' (H. Hertel (red.)) fra 1946 nævner ikke bindingsværk specifikt, men det stikker dog 'hovedet' frem flere steder i bogen, f.eks. under 'Afbinding af tagværker', 'Nummerering af tagværker', 'Rejsning af tagværker', bl.a. med anvendelse af den såkaldte '*svøbelægte*' samt udførelse af indvendige gipspladebeklædte skillevægge, såkaldte 'Gyprocskillerum' på et træskellet af 2" x 4" 'planker', i bogen beskrevet samlet med 'skråsøm'. Sømbeslag kendes (endnu) ikke. Men der skulle dog kun gå 10 år før det skete.